

Sudety: Ztracený ráj

příběhy
z česko-
německého
pohraničí

Kateřina Tučková, Jakuba Katalpa,
Jaroslav Rudiš, Petra Dvořáková,
Marie Hajdová, David Jan Žák,
Petra Klabouchová, Michal Vrba,
Michaela Klevisová, Leoš Kyša

Host

Sudety: *Ztracený ráj*

Kateřina Tučková, Jakuba Katalpa,
Jaroslav Rudiš, Petra Dvořáková,
Marie Hajdová, David Jan Žák,
Petra Klabouchová, Michal Vrba,
Michaela Klevisová, Leoš Kyša

Brno 2025

Česko-německý
fond budoucnosti

Deutsch-Tschechi
Zukunftsfonds

Kniha vychází s laskavou finanční podporou
Česko-německého fondu budoucnosti

© Petra Dvořáková, Marie Hajdová,
Jakuba Katalpa, Petra Klabouchová,
Michaela Klevisová, Leoš Kyša, Jaroslav Rudiš,
Kateřina Tučková, Michal Vrba, David Jan Žák, 2025
Cover art and illustrations © Jaromír 99, 2025
Foreword © Martin Groman, Michal Stehlík, 2025

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2025
(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-2684-0 (PDF)

ISBN 978-80-275-2685-7 (ePUB)

ISBN 978-80-275-2686-4 (MobiPocket)

Vyhnané dějiny

Nemá cenu to už dále kaširovat — hlavním cílem „vyrovnaní se“ s Němci po květnu 1945 bylo Němce prostě vyhnat. Stalo se a bylo to důsledné až nelidsky. Mělo to své strašlivé důvody a také své dlouhodobé důsledky. Jedním z mnoha je to, že jsme z pohraničí — nebo chcete-li tradičně, leč nepřesně ze Sudet — vyhnali také dějiny. Nejenže si lidé s sebou odnesli své příběhy a svou verzi vyprávění o vlastní minulosti, ale přestal se vyprávět také příběh těchto území a jejich minulosti, jako by se dějiny českého státu odehrávaly jen v uzavřeném údolí pod horami. Chopit se těch umlčených příběhů a vrátit jim hlas je dnes na nás. Nikdo jiný to neudělá.

Už to, že jsme si „Sudeťáky“ neboli české Němce smrskli na jednodlitou entitu, tedy na kolektiv, je popřehým historické reality. Dříve než přišlo všechno to zlé, dříve než oni sami masově uvěřili, že snadná řešení jejich složitých problémů jim přinese křiklavá ideologie z Říše, tu žili lidé vlastně dost nesourodí, pestří a barvití. Bohatí podnikatelé a hoteliéři v Karlových Varech, průmysloví dělníci na Ústecku, krušnohorští horníci, sedláci úrodné jižní Moravy, tkalci na Šumavě i pod Ještědem, skláři nebo výrobci bižuterie v Jablonci nad Nisou, horalé z Krkonoš, Němci z Olomouce, Brna, Jihlavy, pražští Němci i „prajzáci“ z Opavska, kteří ještě v republice drželi svou hrdost někdejší korunní země. Proč oni měli přijít o svou historii, stejně slavnou a státotvornou, jakou měli ve svých krajích Češi?

0 Nerozuměli tomu a ani dobře nemohli. Před rokem 1918 byli ve svých krajích pány a ve svém státě, rakousko-uherské monarchii, dominovali. Přinejmenším mohli žít a mít pocit

převládající identity. Po roce 1918 se stali, jak to sami vnímali, sluhý svých někdejších sluhů. Navíc se všude mluvilo o právu na sebeurčení, ovšem jim bylo upřeno, i když o ně tolik stáli. Přínejmenším od poloviny devatenáctého století znali koncept velkého Německa, který byl tak protikladný ke konceptu českého národního státu. Náš sen nebyl jejich snem, a tak se na něm nehodlali podílet, byť jim nakonec nic jiného nezbylo.

Ještě za monarchie měl jejich život logiku a řád, navíc se odvíjel od poměrně silné role místních samospráv. Mohli si ve svých domovských obcích a městech mnoho věcí řídit po svém. Projevovalo se to různě — dokonce tak, že třeba Liberec na konci devatenáctého století zažil rozehnání radnice. Vídni se totiž nelíbilo, že místní vedou město příliš prusácky a hledí spíše k Berlínu než k ní. Byl to ale jen důsledek možností, jaké jednotlivé národy v monarchii měly. Výsledkem byla silná lokální identita, navíc mnohde podpořená ekonomickou silou konkrétních regionů. Ne nadarmo někteří autoři rozdělují Sudety na bohaté (od Karlových Varů přes Krkonoše až po Opavsko) a chudé (od Šumavy po zemědělskou krajinu jižní Moravy při hranicích s Rakouskem, přestože tito se dřív chápali jako Rakousko samo).

Vykořenění nebyli jen ti, kdo museli odejít, ale vykořenili se i ti, kteří do těchto oblastí přišli. Když se dnes občas lidé z Chomutova, Liberce, Svitav nebo odjinud sami sebe ptají, kdy už tu budou doma, nelze než doufat, že to nastane, až zde zakoření. Až na hřbitovech budou mít uložené své dvě tři generace. Pokud si ti noví totiž něco málokde přinesli s sebou, nebyla to víra. Ta odešla s původními obyvateli, a ještě byla vykořeněna v následujících

desetiletích, kdy nový režim systematicky plundroval, boural a ničil kostely, kříže a vše, co na ty vyhnané upomínalo. Šumava, Krušné hory či Krkonoše bývaly posety kříži, poutními kostely a dalšími místy zbožnosti. To nebylo samo sebou. Žilo se, věřilo a prožívalo se tu silně a v mnoha místech specificky po svém. Někde katolicky, jinde evangelicky, ale vždy svým vlastním způsobem.

A byl tu ještě další moment života v Sudetech, který zapadl a o němž se nevypráví. Někde žili Němci sami mezi sebou, jinde se s Čechy více či méně prolínali. Výsledkem, jak už to bývá, nebyly jen spory a vymezování se, ale také třeba vzájemné sňatky a další podoby společenského soužití, jak to ostatně v této knížce popisují povídky Michala Vrby nebo Michaely Klevisové. Převážně ale tyto kraje — co do soužití národností — žily většinou spíše vedle sebe než spolu. Čím menší místo, čím dále od centra typu Liberec nebo Karlovy Vary, tím více byli v životě odkázáni sami na sebe. Není tedy divu, že v Sudetech vznikaly vyložené německé enklávy, kde žili jen jedni, kteří necítili nutnost setkávat se, potýkat či stýkat se s těmi druhými.

Ovšem nejen v horách a na samotách, ale i ve městech tu byl znatelný rozdíl například v zakládání spolků. Málodky vznikaly společně. Zvláště po roce 1860, kdy už bylo možné se sdružovat, ale politické strany ještě vznikaly pomalu, vsadili Češi i Němci žijící v Čechách, na Moravě a ve Slezsku na spolky. Když Němci začali cvičit v turnerských spolcích, Češi si založili Sokol. Poprvé se takto ne náhodou cvičilo v Jablonci. A ne náhodou u vzniku Sokola stáli původem Němci Miroslav Tyrš (Friedrich Emanuel Tirsch) a Jindřich (Heinrich) Fügner. Když Němci zakládali

pěvecké, divadelní, hasičské, sportovní, hudební, spořitelní a všelijaké další spolky, Češi je zakládali také. Jejich působnost se odvíjela od rozložení sil v daném místě. Kde byli silnější Němci, bylo českých spolků málo — a naopak. Kde měli Němci spolek Witiko či Gothard, tam měli Češi Slávii nebo Bořivoje.

Kamenem úrazu často bývaly školy. Za monarchie se ze zákona zakládaly menšinové školy, aby ti slabší (tedy Češi) nebyli násilně nuceni se přizpůsobit (poněmčít). Pokud v některém německém regionu byl aspoň nějaký počet Čechů, měli nárok na menšinovou českou školu. Za republiky zůstala logika stejná, avšak jejich důvod a účel byl jiný. Menšinové české školy vznikaly v Sudetech dál, nyní ovšem proto, aby přetáhly místní děti na svou stranu (počeštily je). Nová škola byla česká, kdežto na opravy těch německých se mnohdy nedostávalo. Když stát zakládal síť mateřských škol, nebyla založena ani jediná německá. Ochrana menšin se postupně měnila v jejich omezování. Ani toho si nemohli místní Němci nevšímat. Když Karl Kraus po roce 1918 varoval Čechy před projevy triumfalismu na úkor menšin, myslel tím právě toto.

Se vznikem republiky se opravdu ledacos změnilo. Nejen v prvních měsících, kdy se zrodila snaha o připojení celých území (Sudety, Německá jižní Morava, Německé jižní Čechy, Šumavská župa) k německému prostoru, to však nový československý stát neumožnil, a významná část obyvatel se tudíž „ocitla“ ve státě, který „nebyl jejich“. Projevovalo se to i později například politickým odporem, chováním místních samospráv, odmítáním vyvěsit názvy ulic napsané vedle němčiny též česky apod. Nebylo výjimkou,

že podobné názvoslovné spory končily u správního soudu. Československá státní správa se pak snažila německá území „bohemizovat“, investovala do českých aktivit, kulturních, sportovních a dalších.

Velkým zásahem do životů českých Němců nebyl jen samotný vznik státu, ale také hospodářská krize na počátku třicátých let, která se projevila zejména v českém pohraničí — došlo ke kombinaci rizikových momentů v zemědělství i spotřebním průmyslu, který zde byl masivně zastoupen. Zjednodušeně řečeno, jste-li orientováni na spotřební průmysl, ale lidé v důsledku krize vaše výrobky nekupují, pak krachujete. Důsledky však byly i výrazně politické, neboť německé strany obviňovaly vládu, že nedokáže řešit jejich problémy a německé pohraničí dostatečně nepodporuje. I to je jeden z kořenů radikalizace. Realitou bylo, že i ekonomická politika Československa byla nacionálně podmíněna — například během pozemkové reformy, kdy stát zabavoval a následně rozděloval půdní majetek, bylo jen naprosté minimum půdy přiděleno do německých rukou, a reforma tak měla posilovat český živel. Není divu, že tuto stránku krize třicátých let jsme pak dlouho nepřipomínali — nehodila by se totiž do zjednodušeného příběhu o jedněch hodných a druhých zlých.

Když mluvíme o pohraničí za první republiky, míníme tím přirozeně především české Němce. Není divu, vždyť v roce 1921 žilo v Čechách čtyři miliony Čechů a přes dva miliony Němců, ti především u hranic. V tomto lze vidět menšinu opravdu jen stěží. Na Moravě byl poměr pro český fenomén samozřejmě lepší — dva miliony versus půl milionu, ale třeba ve Slezsku se ti, kdo se hlásili

k národnosti československé, Němcům početně rovnali, a k tomu je třeba připočíst ještě Poláky na Těšínsku atd. Kromě toho tu žili i Židé, do Čech a na Moravu se dostávali Rusíni, Slováci, Maďaři, ale také třeba moravští Chorvaté, žijící na jižní Moravě na Mikulovsku. Ti se pohybovali v německojazyčném prostředí a po roce 1918 je československá vláda chtěla využít jako slovanský element a zřídila jim i českou školu.

Takový poměr žití „vedle sebe“, a ne pospolu byl pro soužití Čechů a Němců v takzvaných Sudetech v mnohém typický i po roce 1918. Poté co se vášně revolučních měsíců uklidnily, přijali Němci v mnoha místech daný stav a v novém státě si dál žili po svém. Mnozí dokonce ani ne trpně, nýbrž aktivně. Prvorepublikový novinář Ferdinand Peroutka po letech vzpomínal, že své stěžejní dílo *Budování státu* hodlal dovést až do roku 1926, kdy představitelé německých demokratických stran vstoupili do třetí Švehlovy vlády a stali se tak napříště spolupodílňiky na „svém“ státě. Jenže tyto kapitoly by Peroutka patrně psal až po roce 1935, kdy již bylo zřejmé, že se to prostě nepovedlo. Všechny ty státotvorné strany z roku 1926 ani ne o desetiletí později převálcoval Konrad Henlein a jeho Sudetendeutsche Partei. Přišla doba toho zlého, doba jednoduchých řešení a radikálních kroků, které poznamenaly soužití Čechů a Němců už navždycky a do budoucna je znemožnily.

Že se nepovedlo, jak říkal Peroutka, „získat Němce pro republiku“, se jasně ukázalo po Mnichovu, kdy muselo vše české ze Sudet pryč. Nejen lidé, ale i paměť. Zanikly české politické strany a spolky, jejich majetek propadl Říši, čeština byla zakázána coby úřední jazyk, Češi nesměli působit

ve státní správě, zanikly české noviny, knihy a filmy, rozhlas vysílal jen německy, byla potlačena česká ochotnická divadla, fotbalové kluby, procesí, kázání i bohoslužby či taneční zábavy. Konfiskovány byly české továrny, firmy i statky. Postiženi tím však nebyli pouze Češi, nýbrž také němečtí antifašisté, sociální demokraté, samozřejmě Židé a komunisté, ale třeba i svědkové Jehovovi atd. Prostě nadále už vše mělo být „u nás a jen po našem“. To znamenalo pošlapání dlouholeté tolerance a vzájemného soužití. Projevil se očiividný a radikální triumfalismus. Dvacet let je příliš krátká doba na střídání generací, na změnu víry, politiky i nadějí. Staré vášně, možná odložené nebo utlumené, bylo ještě snadné oživit. Vinu na tom měli ti i oni, stejně jako krize a svět kolem. Prostě nastala špatná konstelace, což nemá být omluva, ale spíše cesta k vysvětlení.

Ne všichni samozřejmě těch necelých dvacet let řešili politiku, tak jako ji ostatně neřešili nikdy. Ale všichni řešili svůj život a chtěli ho mít lepší. Když se zdálo, že lidé žijící za hranicí v Německu se mají lépe, přidali se k nim, přičemž zafungovalo spojení víry v lepší život s vábením „krve a jazyka“. Přesně to popsala Milena Jesenská na konci první republiky, když se místo hubování na nevěrné Němce rozjela za nimi, aby pochopila. Potkala jich tehdy dost. Třeba německého nádražáka kdesi na severu: mladý chlap s mladou rodinou, a neměl ani na to, aby bydleli ve svém, tísnil se u rodičů. Jeho bratři se mu z Německa smáli: Tady vidíš, co ti Češi dávají. Žádal dráhy o domek, nedostal ho, čtyřikrát prosil. „Když mi to ani popáté nedají, půjdu k Henleinovi,“ říkal ten muž trpce české novináře. To nebyl vědomý politický odpor, to bylo zklamání.

A tu je další rovina dějin, které po roce 1945 zmizely a už se nevyprávěly. Dějiny těch, kteří tu žili před rokem 1918 stejně jako po něm a kteří viděli to, co viděli, a zažili to, co zažili. Pro republiku to často lichotivé nebylo. Když se pak situace po Mnichovu změnila, zůstali pořád „doma“, jen ten domov se jim přesunul z republiky do Říše a oni se teď měli dočkat lepšího života. Dočkali se však války a doplatili na ni — dalším hospodářským úpadkem, bídou a mnozí i svými syny, které namísto lepší budoucnosti čekal Stalin-grad či jiné bojiště na východě. Ještě za války začali v některých místech stavět pomníky padlým, tak jako se všude stavěly před dvěma desetiletími těm z první války. Avšak i tyto pomníky po roce 1945 zmizely — nesměli tu zůstat ani padlí.

Tyto dějiny si nevyprávíme, protože Sudety jako by neměly svou minulost, ale jen tu naši. Před rokem 1918 to přece nebyly „naše“ dějiny, ale „jejich“, tak proč si je vyprávět? Po Mnichovu jako by se tam nic nedělo, je to pro nás krajina, která více než šest let zůstala „bez dějin“. Jako film, který se zastavil a zase se rozběhl až vyhnáním Němců v pětáctýřicátém roce. Jako by své dějiny nemělo území, místo, ale jen národ definovaný jazykem. A tak si teď tím naším jazykem budeme muset vyprávět také dějiny „jejich“ území a „jejich“ národa.

Možná se to nezdá, ale kniha je vždy kolektivním dílem a u antologie povídek *Sudety. Ztracený ráj* to platí obzvlášť. Ostatně prvotní myšlenka, která vedla k vydání této knihy, není moje. Hudebník a výtvarník Jaromír 99 mi mezi řečí navrhl vydat knihu o jeho rodném Jesenícku. Když jsme se o konceptu dál bavili, napadlo mě pomyslné měřítko rozšířit a oslovit spisovatelky a spisovatele, kteří mají osobní vztah k různým částem česko-německého pohraničí a mnohdy ve svých textech reflektují naši společnou historii. I díky literatuře byla některá bílá místa ve sdílené kolektivní paměti zaplněna a dnes si uvědomujeme, že zvěrstva páchali nejen Němci za druhé světové války, ale i my Češi bezprostředně po jejím skončení. Jaký byl však život obyčejných lidí v Sudetech předtím, než je rozmetala bouře dějin? Mám velkou radost, že většina autorů takové zadání okamžitě přijala za své a Jaromír 99 povídky doplnil jedinečnými ilustracemi.

Zákupy — Sarajevo

Jaroslav Rudiš

„Neměl nikam jezdit. Měl zůstat doma a sedět na zadku.“

„No jo, ale když seš následník trůnu, tak musíš jezdit, že jo.“

„Neměl nikam jezdit.“

„Ale to je osud. Musíš všude jezdit, nemůžeš si vybírat. Nikdo se tě neptá, jestli někam chceš jet, nebo nechceš. Prostě jedeš.“

„Měl zůstat doma.“

„To musíš jet, i když nikam jet nechceš.“

„Kdyby tam nejel, třeba by všechno bylo jinak.“

„Nebo nebylo, to se nikdy neví.“

„Bylo. Dějiny by se vyvíjely úplně jiným směrem.“

„Ale oklikou by se možná domotaly do stejného pekla, že jo. Nejel by třeba přímým vlakem, ale s pár přestupama by tam taky dojely.“

„To máš možná recht, Lojzo.“

„Historie nikdy nejezdí přímým vlakem. To by to měla moc snadný.“

„Že tys nešel študovat, Lojzo. Na faráře třeba.“

„Já chtěl vždycky jít na dráhu.“

„Já taky.“

„Co můžeš dělat, když už tvůj táta na dráze byl...“

„A kde on vlastně sloužil?“

„V Českém ráji. V Jičíně, v Turnově...“

„Tak tam já nikdy nebyl.“

„A mě pak šoupli sem. Na dráze si taky nevybereš, i o tom rozhoduje někdo jinej. To je osud, to máš jako s tím následníkem trůnu.“

*

Jsme v Zákupcích v severních Čechách. V Reichstadtu, jak se městečko jmenuje německy. Stojíme na nádraží, kde před první válkou a po ní pracoval můj děda Alois. Čech z Českého ráje, kterého sem dráha poslala přehazovat výhybky. Německy moc neuměl. Musel se to naučit, protože tady se mluvilo skoro jenom německy. Jeho nejlepší kamarád byl jistý Rudolf, taky nádražák, ale Němec, český Němec. A sociální demokrat, stejně jako děda. Děda přehazoval výhybky, Rudolf pracoval jako staniční dělník na vykládce a nakládce zboží. Oba měli rodiny, hezké manželky a malé děti. Oba měli hodně práce. Oba neměli rádi bílé podkolenkáče, co se tu tehdy rojili.

Je ticho a já je slyším mluvit, svého dědu Aloise a jeho kamaráda Rudolfa. Rádi si vyprávěli, říká můj táta, který je tu se mnou. Nebo spíš já s ním. Párkrát za rok sem z Českého ráje jezdíme.

*

„Nebo měl následník trůnu po svatbě prostě zůstat tady. U nás je přece pěkně. Co by mu tady chybělo? Nádhernej zámek, koně, vyhaslý sopky, pivo, koupání, ryby, v lese by si pěkně zastřílel...“

„A to on si zase rád zastřílel, to byla jeho vášeň.“

„Každej má něco. Někdo sbírá známky, jinej jízdni řády jako ty, Lojzo, někdo honí holky a další lítá s flintou po lese.“

„Nikdo nepostřílel tolik zvěře jako následník trůnu... On byl úplnej veltmajstr. Stačí zajet na Konopiště,

tolik trofejí nikdo nikdy neviděl. Zámek smrti tomu říkáj. Následník trůnu střílel i za jízdy z kočáru, i z vlaku střílel. Nebo když jel na lodi po moři, to střílel z kanónu po del-
fínech a velrybách. Pořád musel mít nachystanou nějakou loveckou flintu, jenom na to měl vyčleněného jednoho adjunkta. Dokonce i na té jeho slavné svatbě tady u nás vedle něj stál adjunkt s flintou. Ne jako osobní stráž, ale kdyby následník něco zahlídnul, tak aby to hned mohl skolit.“

„On na tý slávě tady střílel?“

„Nakonec ne.“

„Já si říkám. O tom bych přece musel něco vědět, já u toho byl.“

„Vždyt v roce 1900 ti byl rok.“

„Všechno jsem viděl a všechno slyšel.“

„Střílel z vlaku na srny někde dole u Bakova. To mi říkal jeden posunovač z Doks u nich v nádražce. Srnu netrefil, zato trefil berana. Ale i to se jako trofej počítá. Vlak musel zastavit, berana naložili a jeho rohy jsou taky k vidění na Konopišti. Hned vedle vycpanýho medvěda z Karpat.“

*

Táta v Zákupech prožil celé dětství, a i když pak už žil v Českém ráji, ve vzpomínkách se do Zákup pořád vrací. Ve vzpomínkách i ve svých snech. Čím je starší, tím ho to sem táhne silněji. A tak sem spolu jezdíme.

Na nádraží za dědou chodil rovnou ze školy. Občas mu přivezl oběd nebo večeři, když měl noční.

Kromě nás tu nikdo není. Vlaky z Liberce do Děčína a zpátky už tady nestaví. Cestující vystupují a nastupují na zastávce, odkud to mají do městečka blíž. Je ticho, ale já dědu pořád slyším vyprávět. A Rudolfa taky. Možná

proto, že tu je takové ticho. Ticho před letní bouří, která se pomalu blíží.

*

„Měl zůstat tady u nás na zámku. Ale on ne, on hned po svatbě musel jet, ani tady nepřespál...“

„Do Sarajeva hned nejel, to až za čtrnáct let. Ze Zákup jel na Konopiště.“

„To já vím, ale měl tady zůstat a nechat ten vlak odjet.“

„Jenže na to se tě nikdo neptá, když seš následník trůnu, že jo. To se zapíská k posunu, přišibuje se salonní vůz, zahákne se to, mašina za to vezme a jede se kopec nekopec rovnou za nosem.“

„To máš recht, Lojzo. Vlak s následníkem trůnu má na všech tratích absolutní přednost, na to je předpis. Myslím, že platí i dnes a že bude platit i za sto let. To se všechno zastaví, i mezinárodní rychlíky. A všichni zaměstnanci musí stát u kolejí a salutovat.“

*

Děda Alois a jeho kamarád Rudolf bydleli na konci Zákup v domcích hned vedle sebe. Na nádraží to měli pěkný kus cesty přes celé městečko. Když to šlo, jezdili na kole. Na tom kole pak děda jezdil přehazovat výhybky z jednoho zhlaví na druhé. Dědovo kolo bylo černé a vždycky naleštěné, leštili mu ho můj táta a jeho brácha.

*

„Tolik vlaků stejně ani nejezdí, aby uvezly celou tu tíhu historie, všechny ty následníky trůnu a jejich hraběnky a všechny ty atentátníky. Ani všechny nákladní vlaky najednou by to nevezly. Vem si jenom tu naši krásnou trať.“

„Je to jednokolejka.“

„No právě. Jak chceš vozit historii po jednokolejce?

To může dopadnout jenom špatně, tak jako v Sarajevu.“

„Že tys opravdu nešel študovat, Lojzo.“

„Kam by se to vešlo? Kde by to všechno křižovalo?

My tady máme jenom dvě dopravní koleje, na nich toho moc nevykřižuješ, že jo. Leda tak rychlík s osobákem. Nebo jeden náklad. Stačí, když se toho tlačí víc od Liberce, a už je všechno plný, že jo.“

„Nebo od Lípy do Liberce.“

„To jsou všechno malé stanice. Zákupy, Rynoltice, Křižany, Karlov...“

„Malý, ale krásný...“

„To zas jo.“

„V Rynolticích znám jednu moc hezkou výpravčí. Bydlí přímo na stanici.“

„Do Liberce, do Lípy, do Děčina, tam se toho vejde hodně.“

„A fírům a hajcrům vždycky nosí kafe, když před tím krpálem berou do tendru vodu a mažou soukolí.“

„Ale ani liberecký nádraží by na všechny ty vlaky historie nestačilo...“

„Dávno měli tu naši trať zdvojkolejnit. V Německu tak tratě rovnou staví, i lokálky.“

„Němci se pořád chystají na nějakou válku, proto staví všechno rovnou dvojkolejně.“

„Lidi to asi zase chtěj. No tak to budou mít. Lidi jsou stejně nepoučitelný jako následníci trůnu.“

*

Občas se po šichtě chodili koupat. Občas spolu zašli na pivo. Ale jen tehdy, když druhý den neměli službu. Občas je honili až domů opilí podkolenkáči. A oni se jim smáli a nadávali jim do Hitlerových trotlů.

*

„Byla to tady tenkrát velká sláva.“

„Svatba následníka trůnu... To už naše městečko nikdy nezažije.“

„Špalír odsud od nádraží až k zámku. Celý městečko v ulicích, novináři z celého Rakouska i Uherska, všude kytky. Hudba hrála, děti zpívaly, všude četníci a taky naši hasiči s novou stříkačkou.“

„Však jsme tady taky měli první dobrovolný hasičský sbor v celé monarchii, to následník trůnu určitě věděl.“

„Nevím jak hasičům, ale všem nádražákům nařídili vypucovat si boty a vyprat košile.“

„Hasičům určitě taky. Když seš hasič, nesmíš dělat ostudu.“

„A když seš nádražák, tak tuplem ne. Osobně to sem přijel už o den dřív zkontrolovat vrchní drážní inspektor z Liberce. Jen škoda, že tenkrát tak hrozně přšelo.“

„Jako bys byl u toho.“

„Ale vždyť ti říkám, že jsem to všechno z kočárku viděl. Všechno to zmoklo, lidi, kytky, novináři, hasiči, následník trůnu i hraběnka, ale i tak to bylo krásný.“

„Byl ti rok.“

„No právě, to už člověk něco vidí, když chce.“

V zámecký kapli se nic nezměnilo. Následník trůnu by se tam zítra klidně mohl oženit znovu.“

*

Když nasněžilo a Alois s Rudolfem nemohli jet do práce na kole, chodili pěšky přes louku, kolem kapucínského kláštera a po starém mostě. Šli podél domů se svatými na zdech, uloženými v malých prosklených skříňkách. Dnes je klášter zpustlý a pobořený, stejně jako klášterní zahrada. Naposledy tady úřadovala sovětská armáda. Svatí na domech ale pořád jsou. A starý kamenný most vedoucí ke klášteru je opravený.

*

„Císař na svatbu nepřijel. Nelíbilo se mu, že si následník trůnu nevezal sobě rovnou šlechtičnu, ale vybral si jen obyčejnou českou hraběnku. Nikdo z Vídně nepřijel.“

„To bylo smutný, ale tak už to chodí. Když si místní koňskej řezník bral dceru řezníka z Mimoně, tak její rodina taky na svatbu nepřijela, protože otec se naštvál, že si vzala koňskýho řezníka a ne normálního. A pak ji ještě vydědil.“

„Mně se líbí, že si to následník trůnu nakonec prosadil. Že hraběnkou tak moc miloval.“

„Láska je mocná čarodějka, o tom já něco vím.“

„To jo, ta nejezdí podle jízdního řádu, že jo.“

„Člověku se zatmí před očima a úplně zblbne. A je jedno, jestli to je následník trůnu, hasič nebo nádražák. Jenže pak se probeřeš a všechno je jinak.“

„On přece musel vědět, že se nikdy nebude ženit ve Vídni, ale někde na konci světa.“

„Nebo na začátku světa.“

„Nebo.“

*

Alois s Rudolfem často chodili i kolem zámku. Kaple, kde se 1. července 1900 následník trůnu František Ferdinand oženil s hraběnkou Žofií Chotkovou, je dnes jako nová, stejně jako zámek. Táta sem rád chodí. Taky se tu chtěl oženit, ale nakonec si mámu vzal na Hrubé Skále v Českém ráji.

*

„Neměl nikam jezdit. Že mu to nikdo neřekl? Třeba ta jeho hraběnka. Vždyť ten průšvih visel ve vzduchu.“

„To se ví vždycky až potom. To jsou všichni chytří jak rádio.“

„No ale chceš takhle umřít? Někde v Sarajevu?“

„Pivo tam mají dobrý. Pivovar v Sarajevu založili Češi.“

„Ale chceš umřít zastřelenej v autě? I se svojí ženou?“

Nádražák musí umřít na nádraží, ve službě.“

„Následník trůnu svým způsobem taky umřel ve službě.“

*

Alois i Rudolf ve službě taky málem umřeli. Chytili otravu krve, když jednou tahali staré pražce a prkna a poškrábali se o nějaké rezavé hřebíky. Polévali si to francovkou, ale moc to nezabralo. Oba pak spolu leželi v horečkách v nemocnici v Liberci. V Reichenbergu. S oběma už se přijely rozloučit rodiny a na všech stanicích jim nádražáci vyjadřovali hlubokou soustrast a vytahovali černé prapory, až je z Liberce povezou vlakem v rakvi. Protože to se po trati rychle rozkřikne, když je nádražákům zle. Ale Alois s Rudolfem se nakonec uzdravili a přijeli domů na lokomotivě. Na čtyřkolákově. Všude na nádraží jim nosili pivo. A v Zákupch na nádraží je vítalo tolik lidí, jako když sem přijel na svatbu následník trůnu. Druhý den spolu šli zase do služby tou dlouhou ulicí a pak přes náměstí a zase se smáli bílým podkolenkáčům.

*

„Salonní vůz měl následník trůnu moc pěkněj. Říká se, že hezčí než sám císař.“

„To mi nemusíš říkat, já ho tady na nádraží viděl.“

„Byl ti rok.“

„Všechno jsem to viděl a slyšel. Ten vůz stál odstavenej támhle na šturcu a hlídali ho jako zlatej poklad. Viděl jsem následníka trůnu i jeho paní. To byla velká sláva. Jen v hospodě točili pivo až po svatbě, aby se nikdo neopil a nevyváděl.“

„To jsem nevěděl.“

„Následník trůnu měl zůstat sedět v tom svém krásným salonním voze. Nebo v tom zámku smrti na Konopišti. Nebo v Chlumu u Třeboně.“

„Tam je taky moc pěkně, já tam byl, mají tam moc hezkej rybník...“

„No vidíš. Hlavně neměl nikam jezdit.“

„Když jel z Chlumu do Sarajeva, chytlo u jeho vozu kolo, snad od zadřeného ložiska. Museli vůz odstavit a on jel první třídou, což se mu nelíbilo. Ve Vídni mu dali náhradní salonní vůz.“

„To jsem zas nevěděl já. Kolik jich asi dráhy měly, takových náhradních salonních vozů?“

„Pro následníka trůnu nebo císaře měly dráhy vždycky nějaký nachystaný... Akorát že v tomhle náhradním voze přestala hned za Vídni svítit světla. Nějak se vyzkratovala elektřina. Tak si museli na cestu svítit svíčkama. A následník trůnu řekl, že si při těch svíčkách připadá jako v hrobě. A za pár dní v tom hrobě opravdu byl. A s ním celá Evropa. Ale s tím nic nenaděláš, to je osud.“

„Já to říkám pořád, měl zůstat tady u nás v Reichstadtu. V Zákupích. Vždyť tady je tak krásně, no ne? Tady ti přece k životu nic nechybí.“

*

V září 1938 děda Alois s rodinou Zákupy posledním vlakem opustil. Na nádraží se málem střídalo. Podkolenkáři mířili zbraněmi na české četníky. I na Rudolfa. Válku děda prožil v Českém ráji, na nádraží v Libuni, kde pracoval jako výhybkář a topič. Po válce ho dráha poslala zase přehazovat výhybky do Zákup. Na stanici potkal Rudolfa. Syn mu padl někde u Stalingradu, jeho žena skončila v blázinci. Zanedlouho šel do odsunu, i když jako sociální demokrat nemusel. Potom už se nikdy neviděli.

*

Jdeme k zastávce. Táta se pořád zastavuje a ohlíží, jako by za sebou něco viděl. Něco nebo někoho. Nakonec chvíli musíme i běžet. Vlak do Liberce má ale stejně zpoždění. Nasedáme. Začíná pršet. Letní bouřka.

Oh Gott, to je ale haluz
Petra Dvořáková

Okrašlovací spolek česko-německý ve Znojmě zve mládež z Vídně, Stockerau, Ernstbrunn, Hollabrunn a širokého okolí na pravidelné brigády při budování altánu a okrasné cesty ze znojmského hradu k řece Dyji. Brigády se konají každou sobotu od 6.00 do 18.00 hod. Svačiny zajištěny od místních kuchařinek. Ochutnáte znojmské laskominy a přispějetež k dobré věci.

Josef Prokeš, aktivní místopředseda
spolku a zasloužilý mecenáš

Der tschechisch-deutsche Verschönerungsverein in Znaim lädt die Jugend aus Wien, Stockerau, Ernstbrunn, Hollabrunn und weiter Umgebung dazu ein, an den regelmäßigen Mitmachaktionen zum Bau eines Altans und eines Zierweges von der Znaimer Burg bis zur Thaya teilzunehmen. Die Mitmachaktionen finden samstags von 6:00 Uhr bis 18:00 Uhr statt. Für die Verpflegung sorgen die einheimischen Köchinnen. Ihr könnt Znaimer Schmankerl probieren und eine gute Sache unterstützen.

Josef Prokeš, aktiver Obmann-Stellvertreter
und verdienter Mäzen

„V sobotu se sebereš a půjdeš. A basta a fidli. Hergot, jednou jsem řekl, že máme mitmachakcion, tak máme mitmachakcion, tak se bude okrašlovat a nebudu se doprošovat,“ udeří pěstí do stolu fotr. Je u toho celej brunátnej a knírek se mu třese jak veverka v posledním tažení.

Matka stojí u sporáku a tváří se, že nás neposlouchá. Jenže já vím, že poslouchá, protože pokaždý když otec vyjede, škubne jí rameno, div jí nevypadne vařečka z ruky.

„Tak se podívej, chlapče, chceš se přece dostat někam dál, trochu se vypracovat,“ spustí otec znovu a důrazně. Ještě pořád má na sobě sváteční košili, vestičku a nedělní kalhoty. Sleduju, jak se mu s každým slovem napíná

knoflíček u vesty. Čekám, kdy mi vystřelí rovnou do oka. To má ze všeho toho piva, co vypije v hospodě pod záminkou, že tam chodí jakože vyjednávat všechny ty znojemský česko-německý vztahy. Tak tomu aspoň fotřík říká. Jenže já ho moc dobře několikrát s těma jeho kumpánama ze spolku viděl. Sejdou tady Zámečnickou uličkou na náměstí, vedle kapucínů zalezou do průčelí toho načančanýho baráku, kde je odjakživa hospoda. Prsatá Magda jim vždycky drží stůl nalevo od okna. Otec si sedne do čela, protože on prej ty jejich schůze vede. Hospodská donese šest piv a do půlnoci fotrovi pěna z kníru nezmizne. Kolikrát se s těma svejma kolegáčkama pustí do hádky, až by si jeden řekl, že se ti páprdové co nevidět servou k nepoznání. Shodí sváteční kabáty, chytí se pod krkem a budou se rdousit, až jim bulvy vystřelí z důlků. Jenomže pokaždý, když už to vypadá, že na potyčku doopravdy dojde, některej z nich se najednou zarazí, ulízne si vlasy pěkně zpátky na pěšinku a prohlásí: „Tak moment, moment, pánové. Jsme přece na jedny lodi. Jestli se máme dostat do zastupitelstva, musíme táhnout za jeden provaz. A hlavně s německou stranou. A to se chce zamyslet. Jak vidíte, nová radnice je pro progres. A většina lidí taky. Je potřeba ukázat, že okrašlovací spolek není jen nějakej výmysl malejch Čecháčků, ale že je to náš společnej zájem, česko-německej.“

Druhej se pak hned přidá: „A že do Znojma potřebujeme přivést bohatý, to tady ví každej, ať Čech, nebo Rakušák. Protože s bohatýma jde co? Peníze!“

Vsadím se, že celej ten nápad s inzerátem vymysleli taky tam. Jakože když místní na to jejich okrašlování kašlou, tak pozvou německý ručičky z Vídně, mladí sem

přijedou, očihnou to tady a příště sem vyrazí na vejlet se svou milou a u toho vysypou šrajtofli. Protože peníze jsou kde? No přece v kapsičkách naducanejch vídeňskejch paňáců a paniček.

Pak se zas těch šest páprdů dohaduje, jestli sem někoho z Vídně dokážou přilákat nebo ne, chvilku se hádají německy, potom zase česky, většině z nich kejhák narostl na obě strany. Nakonec se zklidní, dají si další točený a vydrží jim to až do chvíle, než některej z nich zase plivne do placu novou čertovskou slinu.

*

V kuchyni voní smažená cibulka a kyselý zelí, z trouby se line vůně krkovic.

„Knedlík bude vídeňskej, nebo ten böhmischer Knödel?“ optám se mutti. Zdá se mi, že když se doma hádáme a já začnu mluvit německy, matka hned stojí na mojí straně. Protože tím cejtí, že jako jsem z její německý krve. A fotr pak hned vidí, že nad ním mutti vyhrává, protože o sobě donedávna prohlašoval, že on je Čech jak poleno. Jenže teď, co pojali nápad dostat se do zastupitelstva, tak se musí tvářit, že nic německýho mu není cizí.

„Krupicahadru, teď se laskavě nezajímej o knedlíky, ale o to, co ti tady říká táta,“ vyjede na mě ale mutti pěkně po česku. Tím mi dává najevo, že drží s otcem.

U Mikuláše právě odbilo půl, znamená to, že ještě dobrých třicet minut to budu

muset přečkat. Ve dvanáct mutti položí na slavnostně prostřené stůl prkýnko a na něj postaví hrnec hovězího vývaru. Jakmile otec uvidí jídlo, většinou na všechno zapomene. A pokud si přidá knedlíky, ztěžkne mu mozek tak, že už nebude mít sílu se dál handrkovat.

„Teď, když je náš spolek česko-německej, musíme ukázat, že to podporujeme. Nejenom já a maminka, ale i ty, mladej. Protože o to jde nejvíc. Mladí to tady ve Znojmě jednu potáhnou. Copak my — my jsme ti, kdo ty stromy vysadíme, cesty zbudujeme, ale vy to všechno budete užívat. A starat se o to. A my i u toho musíme ukazovat, že si jako rovněj s rovným podáme ruku s rakouským národem. Tak jak se všude píše — mnohé národy, ale všechny jsou si tady v Rakousko-Uhersku rovny.“

„Já si s nikým ruku podávat nepotřebuju!“ Sedím u okna a koukám se trucovitě ven. V okenní tabulce se odráží můj obličej a připadám si trochu jako čert. Černý kudrnatý vlasy vyhryzaly dva pořádný kouty, i když mi ještě nepadla dvacítká. A ten křivej nos odraz ve skle ještě víc pokřivil.

Z kostela se po velké mši hrnou lidi. Převážně babky a ženský. Dědci a chlapi vydrží do konce málokdy. Většinou utečou ještě před přijímáním. Ti mladší, ještě při síle, proto, že nechtějí, aby ty jejich ženský viděly, že k přijímání nejdou, a tudíž mají nějakej ten tajnej vroubek. Ty starší proto, že jim to babský vymodlování pěkně leze na nervy. Zvlášť když svoje starý, co by v kostele pánbíčkovi paty okousaly, doma vidí, jak si jdou s mladejma po krku jako vyhládlá kočka po myši. V každým případě, než se tam ty ženský po mši domodlí, stihnou chlapi pěkně svorně jedno chlazený.

„Ale tak, Jeníku... vždyť jsi takovej pěkněj chlapec,“ vloží se do toho matka. Tohle se mi snaží nalhávat, abych se netrápil, že jsem malej a hrbatej jako Quasimodo. Teda to přeháním, prostě jsem jen o něco menší než většina kluků v mém věku. A holek taky. Možná se ale mutti líbím doopravdy, už jen proto, že jsem její jediný a dost vymodlený děčko.

V zástěře s těma modrejma volánama vypadá trochu jak krocan v pyžamu. Ona si v ní ale určitě připadá pěkně hých, jako nějaká vídeňská panička. V těch ona se pořád zhlíží. „Tak se na to podívej trochu z jiný stránky. Bude ti dvacet. Řemeslu ses pěkně vyučil, to my ti uznáváme, takovýho šikovnýho koželuha tatínek hned tak někde nesežene. Ale musíš si budovat postavení. Jednou to tady po tatínkovi převezmeš, je potřeba, aby tě lidi znali. A pamatovali si tě.“

Po očku mrknu na fotra, kterej pořád ještě vztekle poklepává lžící o hranu stolu. Zdá se mi, že je ještě brunátnější a bulvy mu vystupují o dost víc než před chvílí. Jsem zvědav, co bude dělat, až mu opravdu vyletí ven. Napadne mě, že možná to s tím převzetím dílny nemusí zas až tak dlouho trvat. Nedávno psali v novinách, že jakejsi sociální demokrat se při nějakým veřejným projevu tak rozohnil, až zbrunátněl, potom se trochu zakoktal a pak bum — praskla mu cévka a on se skácel mezi lidi. Ne že bych otci něco takovýho přál, však mu nemusí praskat žádná velká žíla, stačilo by něco menšího, co by mu v hlavě vypnulo jenom nějaký dvě tři kolečka. Hlavně s tím nekonečným okrašlováním Znojma. Od té doby, co se dal do tohohle spolku, se s ním nedá vydržet. A teď abych lítal okrašlovat i já.

„Až bude potřeba, tak já se postarám, aby si mě lidi pamatovali,“ odbudu matku. A v duchu si pomyslím, že mě si pamatuje úplně každé. Však se mi až do konce měšťanky vysmívali a ani dneska mi nikdo neřekne jinak než skrčku.

Zvon na Mikulášovi bije tři čtvrtě. Ještě patnáct minut. Mutti otevře troubu a z ní se vyhrne vůně dozlatova vypečené krkovice. Ta by mohla fotra na chvíli trochu oblbnout. Jenže neoblbně.

„A taky by sis tam měl najít děvče,“ pokračuje matka, když vytáhne pekáč z trouby. „Příští rok budu mít padesát a vnoučat se snad ani nedočkám. Budou tam samý lepší. Ty, co se chtějí blýsknout. Jednou z vás bude znojemská honore. A kdyby sis vzal Vídeňáčku, to by teprve bylo terno. Budete jezdit do Brna i do Vídně. Celej svět vám bude ležet na dlani. To byste teprve byli páni.“

Potom mutti konečně postaví hrnec na stůl a začne nalívat vývar s nudlema. Otec si povolí knoflík na vestě a popadne lžici. Vzteky zapomene i na ten svůj páter noster. Srká tak rychle, že ovařenej rak je proti němu bledule. Přemejšlím o holkách, co by se tam mohly na brigádě ukázat. Hana Miholová, ta tam bude určitě, ale na tý se mi nelíbí vůbec nic. Je moc hubená a zubatá, že když by mně měla dát pus, zrovna jako by mě oblízla smrt. Johana od Navrkalů by docela ušla, ale ta pase po Tondovi. Na toho nemám. Jedna jeho paže je široká jako moje stehno. Říká se o něm, že byl kdesi na zabíjačce v Příměticích a tam prej srazil vepře holou rukou za krk. A pak všechny ty holky z místní reálky, žádnou bych si nevybral. Snad jenom Božka od Schneiderů. Mutti sice jednou poznamenala, že je až

moc nadělaná, ale ta jediná by padala v úvahu. Jenže ta není tak pitomá, aby litala okrašlovat. Jejich jasně řekli, že ať se oficiálně říká, co chce, Češi se vždycky nadřou o něco víc. A že oni už si užili posluhování dost.

Po polívce matka nakládá knedlíky, samozřejmě vídeňský, krájí krkovicí a zelí pak pořádně poleje omastkem. Jen ať fotrovi to mastný sedne na mozek. Já si radši nenechám naložit moc, nedejbože abych ještě polykal knedlíky a otec se do mě zase pustil. Maso se rozpadá, zelí je akorát kyselý, po mastným to parádně klouže do krku.

Jenže i když otec spořádá sedm knedlíků a masa si dvakrát přidá, ani trochu to nevypadá, že by veverka pod jeho nosem měla dokonat svou dnešní pouť.

„Už se s tebou nebudu dohadovat, v sobotu jdeš a basta,“ spustí znovu, jen co zhltně poslední sousto. A pak stejně ještě mele pořád jedno a to samý dokola, jako by ty jeho litanie měly zajistit spásu všemu lidstvu. Když se konečně vykecá z nejhoršího, hřbetem ruky setře sádlem nabalzamovanou veverku a práskne za sebou dveřmi.

Mutti sebou zase škubne a mně je jasný, že z tohohle mě nikdo nevyseká. Okrašlovat se půjde a basta.

*

Celá ta brigáda je naprd od samýho rána. Už proto, že z hradu do údolí, k Dyji, je to takovej smrták, že si neumím představit pitomce, kterej by se po tý nový cestě, co se tu začala budovat, ploužil. Ještě je ranní šero, jak by se řeklo, slepice zatím drží bidlo, ale tady už je lidí, jako by se měla stavět přinejmenším Velká čínská zeď. Hned po ránu nám rozdali lopaty a hrábě, je tady pár krumpáčů a kolečka a trakače.

Zpoza řeky přijeli už večer, pře-
spali v městský ubytovně, aby mohli
začít hned od rána. Jsou tady hlavně
z Retzu a z těch vesniček okolo.
Slibovanej Vídeňák ani jeden. Nej-
dřív se nikdo k ničemu nemá, pak
nám ale jakejsi okrašlovací páprda,
co šprechtí německy, oznámí, že se
budou kopat základy pro altán, kolo
nejmíň tři metry široký a tři čtvrtě
metru hluboký, a rovnou se začnou
štětovat základy kamením, který
navozíme z budoucí cesty. Z ní se
taky musí vytahat větve a co nejvíc
urovnat hlína. Potom se začnou vykopávat járky pro bednění
na nový schůdky. „Děláme to všichni pro budoucnost Znoj-
ma, města, které má před sebou velkou budoucnost. Možná
právě ono se jednou stane hlavním městem celé habsburské
říše!“ dodá ještě páprda vzorovou němčinou. Pak všichni
zaspíváme hymnu, nejdřív německy, pak ještě i česky, dujeme
ale falešně, jako kdyby nám někdo namočil píšťaly.

Jen Tonda, ktorej to okrašlování doopravdy žere, to
tahá z plných plic:

*Zachovej nám, Hospodine,
Císaře a naši zem!
Dej, ať z víry moc Mu plyne,
ať je moudrým vladařem!
Hajme vždy koruny Jeho
proti nepřátelům všem...*

Když dojde na poslední dva verše, my Češi schválně ztišíme hlasy a zpíváme úplně potichoučku, „Osud trůnu habsburského, Rakouska je...“, a v okamžiku, kdy máme zazpívat *osudem*, všichni zesílíme a vykřikneme: „Dem!“ A opravdu se všichni vrhneme do práce. Pár lidí zůstane úplně nahoře, že budou hloubit základy pro altán, ostatní jdou čistit vykácenou cestu.

Popadnu jednu z lopat a snažím se od skupiny držet dál. Nikdo se tu se mnou nebaví, ale to není nic nového, já si kamarády nikdy najít neuměl. Sejdu o něco níž pod hrad, jsem tak trochu za zatáčkou, takže se maličko ztratím z dohledu. Úplně se na to vykašlat si ale přece jen netroufnu, fotr se určitě poptá. Znojmo je sice město, ale dost malý na to, že si člověk dole u Dyje uprdne, a než se vyškrábe k Mikulášovi, už to tam všichni ví.

Chvilí jen tak pomalu shrabuju na hromadu drobný kamení a kousky větví. Nejdřív to jde docela dobře, potom se mi ale hrábě zadrhnou. Zaberu o trochu víc, jenže hrábě nic. Drží mi za tenkej kořen, co po kácení zůstal v zemi. Docela mi to přijde k chuti. S krumpáčem bych si tady mohl vystačit na celý dopoledne. Ono udolat kořen velikého starýho buku, i když je to jen zbytek, to není jen tak. A rozhodně se u toho nemusím sedřít. Mám na sobě fotrovu starou blůzu a pracovní kalhoty, který nosíval, než mu ztučněl pupek, rukávy i nohavice mám natříkrát ohrnutý, takže vypadám trochu jako hastroš, ale je mi to jedno. Žádná z holek se mi tu stejně nelíbí.

Pomalu, docela zlehka kopnu do kořene, jen tak, aby se neřeklo. Pak zase vezmu lopatu a dělám, že pácím, pracuju šíleně pomalu, všichni přece vidí, že jsem malej

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy **Sudety**.

Pokud se Vám ukáзка líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.